

Kritik mot en polismyndighet för handläggningen av ett ärende rörande utlämnande av en i beslag tagen moped sedan förundersökningen lagts ned; också fråga om grunden för nedläggningen av förundersökningen

Bakgrund

I en anmälan till JO begärde AA att JO skulle granska Polismyndighetens i Skåne handläggning av ett ärende där en moped tagits i beslag. Han hänvisade till bl.a. en tidningsartikel om en stulen moped enligt vilken den påstådde ägaren till mopeden inte kunde processa för att hävda sin rätt till mopeden eftersom polisen i Malmö inte kunde lämna ut personuppgifterna avseende den person som mopeden beslagtogs hos.

Utredning

Granskning av handlingar

Handlingar i polismyndighetens ärenden K84862-99, K93961-99 och K15093-99 och Åklagarkammarens i Malmö ärende C01-9-4196-99-1 granskades. Vidare inhämtades muntliga upplysningar från kriminalkommisarien BB vid polismyndigheten. Av handlingarna och upplysningarna framgick följande.

Den 8 juli 1999 anmälde CC sin moped stulen. Två veckor senare, den 27 juli 1999, stoppade han en flicka som framförde en moped som liknade hans stulna moped. En polispatrull kallades till platsen. Vakthavande befäl beslutade att inleda en förundersökning om "tillgrepp av moped/häleri" samt att ta mopeden i beslag. CC gjorde gällande att mopeden var hans. Flickans mor uppgav att hon den 9 december 1998 hade köpt mopeden av en viss firma. Under hösten undersöktes mopeden vid tekniska roteln i Malmö. Undersökningen redovisades den 13 oktober 1999.

BB beslutade den 18 oktober 1999 att lägga ned förundersökningen beträffande CC:s anmälan om tillgrepp av moped (K84862-99) eftersom spaningsuppdrag saknades. En underrättelse enligt 27 kap. 8 § tredje stycket rättegångsbalken (RB) om att beslaget skulle hävas och lämnas ut till flickan skickades till CC. Han informerades samtidigt om möjligheten att vid tingsrätten föra talan om bättre rätt till mopeden samt att begära kvarstad.

Den 21 oktober 1999 begärde CC:s ombud att få ut handlingarna i förundersökningen och den 25 oktober 1999 beslutade polismyndigheten att handlingarna inte skulle lämnas ut. Efter en begäran från CC:s ombud företogs en förnyad teknisk undersökning av mopeden i november. Därefter förhöordes den person som uppgavs ha sålt mopeden till modern. BB beslutade den 11 november att förundersökningen skulle fortsätta. Vidare tog han på nytt mopeden i beslag för att säkerställa målsägandens rätt. Förhör hölls med den person som hade sålt mopeden till den firma som modern hade köpt mopeden av. Mannen som hördes erkände att han hade stulit mopeden någon gång under år 1998. En med anledning härav inledd förundersökning lades ned av åklagare den 7 december 1999 på den grunden att brott inte kunde styrkas.

Den 21 december 1999 beslutade BB att den ursprungliga förundersökningen skulle slutredovisas och att beslaget skulle hävas men att en underrättelse enligt 27 kap. 8 § RB skulle skickas till CC. CC överklagade polismyndighetens beslut att inte lämna ut handlingarna i ärendet och kammarrätten återförvisade den 17 januari 2000 ärendet till polismyndigheten. Efter en förnyad sekretessprövning beslutade polismyndigheten den 27 januari 2000 att handlingarna, med undantag av sådana handlingar som innehöll uppgifter om den misstänkte som erkänt mopedstölden, skulle lämnas ut. Detta föranledde BB att den 31 januari skicka en ny underrättelse till CC och underrätta personalen att den beslagtagna mopeden inte fick lämnas ut.

Vid telefonsamtal den 4 februari 2000 uppgav BB bl.a. att förundersökningen då alltjämt stod öppen men att den, eftersom brott inte kunde styrkas, skulle läggas ned så snart fristen för målsäganden hade löpt ut.

Remiss

Ärendet remitterades till polismyndigheten för upplysningar och yttrande över handläggningen av beslaget av mopeden. Vidare skulle myndigheten yttra sig över frågan vid vilken tidpunkt, enligt myndighetens uppfattning, en förundersökning skall läggas ned i förhållande till tidpunkten för ett beslut att häva ett beslag om bestämmelsen i 27 kap. 8 § andra stycket rättegångsbalken tillämpas.

Polismyndigheten (biträdande länspolismästaren DD) kom in med ett yttrande.

I ett beslut den 31 augusti 2001 anförde *chefsJO Eklundh* följande.

Bedömning

Beslaget av mopeden

Ett föremål som kan antas ha betydelse för utredningen om brott eller vara någon avhänt genom brott eller kan komma att förverkas på grund av brott får enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken (RB) tas i beslag.

Ett beslag skall omedelbart hävas bl.a. om det inte längre finns skäl för beslaget (27 kap. 8 § första stycket RB). Enligt andra stycket i samma paragraf får emellertid beslag av föremål som någon framställt anspråk på hävas först tre veckor efter det att en underrättelse om att beslaget kan komma att hävas har sänts till den som framställt anspråket.

Myndigheten har anfört att den åtgärd som BB kan kritiseras för är hans beslut att förlänga tiden för utlämnande av den beslagtagna mopeden till den person hos vilken den hade tagits i beslag. Som skäl för sitt beslut har BB angett att han ville ge målsäganden, som inte tidigare haft tillgång till några uppgifter om denna person, en praktisk möjlighet att säkerställa sin rätt innan beslaget hävdes. Polismyndigheten har anfört att det inte funnits någon rättslig grund för BB:s förfarande men har framhållit att han har handlat i enlighet med andan i och syftet med bestämmelsen i 27 kap. 8 § andra stycket RB. Myndigheten konstaterar emellertid samtidigt att detta lett till en viss rättsförlust för den person till vilken mopeden sedan lämnats ut.

Det har här varit fråga om ett beslag i syfte att säkerställa den rätt som kunde tillkomma målsäganden, som hade framställt anspråk på mopeden. Bestämmelsen i 27 kap. 8 § andra stycket RB var således tillämplig. I likhet med polismyndigheten anser jag emellertid att bestämmelsen inte gav stöd för BB:s beslut den 31 januari 2000 att förlänga tiden för beslaget med tre veckor från den dagen. Med anledning av vad som har framkommit i ärendet om målsägandens svårigheter att få ut identitetsuppgifter avseende den person hos vilken mopeden hade tagits i beslag vill jag upplysa om att en underrättelse enligt 27 kap. 8 § andra stycket RB fr.o.m. den 1 juli 2001 skall innehålla en uppgift om hos vem beslaget har gjorts (SFS 2001:355).

Tidpunkten för att lägga ned förundersökningen

Om det inte längre finns anledning att fullfölja en förundersökning skall den läggas ned (23 kap. 4 § andra stycket RB).

Det regelsystem som avser förundersökningsförfarandet och de straffprocessuella tvångsmedlen är konstruerat på ett sådant sätt att ett tvångsmedel enligt 24–28 kap. RB kan användas endast inom ramen för en pågående förundersökning eller en rättegång som inte har avslutats genom ett lagakraftvunnet avgörande. Eventuellt föreliggande tvångsmedelsbeslut måste således hävas när en förundersökning läggs ned. Gör man den bedömningen att ett tvångsmedelsbeslut bör bestå kan förundersökningen omvänt inte anses avslutad, och förutsättningar att lägga ned den genom ett formligt beslut saknas då (JO 1995/96 s. 103).

Av utredningen framgår att BB lade ned förundersökningen den 23 februari 2000, dvs. tre veckor efter det att den sista underrättelsen hade skickats till CC. Polismyndigheten har som skäl härför anfört att en förundersökning i ett sådant fall som avses i 27 kap. 8 § andra stycket RB inte kan läggas ned förrän tre veckor efter det att underrättelsen har sänts till målsäganden, eftersom beslaget får hävas först vid denna tidpunkt.

En förundersökning syftar enligt 23 kap. 2 § RB bl.a. till att utreda vem som skäligen kan misstänkas för brottet och om tillräckliga skäl föreligger till åtal mot honom. Syftet med beslag av föremål som skäligen kan antas ha fränhänts någon genom brott är däremot att säkra den rätt till egendomen som kan tillkomma målsäganden. Ett sådant beslag tillgodoser således inte något utredningsbehov. Även om det här formellt är fråga om ett straffprocessuellt tvångsmedel är

beslagets egentliga uppgift att tillgodose ett civilrättsligt intresse. Jag har av detta skäl – bl.a. i mitt remissyttrande över Polisrättsutredningens slutbetänkande (SOU 1995:47) – förordat att det s.k. återställandebeslaget i lagstiftningen ersätts med ett tvångsmedel som klart framstår som civilprocessuellt.

Eftersom regeln i 27 kap. 8 § andra stycket RB om treveckorsfristen för hävandet av ett återställandebeslag således har en renodlat civilprocessuell funktion, finns det inte någon saklig grund för att hålla förundersökningen öppen enbart av det skälet att denna frist ännu inte har löpt ut. Om det inte föreligger någon annan omständighet som kan motivera att förundersökningen fortsätter avseende den aktuella egendomen, skall förundersökningen därför enligt huvudregeln i 23 kap. 4 § andra stycket RB läggas ned. Det framstår som naturligt att detta görs senast i samband med att en underrättelse enligt regeln i 27 kap. 8 § andra stycket RB sänds till den som framställt anspråk på egendomen.

Det nu sagda innebär att regeln i 27 kap. 8 § andra stycket RB måste betraktas som ett undantag från den grundläggande princip som har nämnts i det föregående, att ett i 24–28 kap. RB reglerat tvångsmedel inte kan användas utanför ramen för en pågående förundersökning eller en rättegång som inte har avslutats genom ett lagakraftvunnet avgörande. Detta är emellertid något som inte framgår klart av vare sig lagtexten eller förarbetena. Jag anser mig därför inte kunna rikta någon kritik mot BB med anledning av att han inte ansåg sig kunna lägga ned förundersökningen förrän treveckorsfristen hade löpt ut.

Det är enligt min mening av systematiska skäl olyckligt att lagtexten har utformats på det sätt som skett. Det är fullt möjligt att uppnå det eftersträlvade resultatet att förbättra målsägandens möjligheter att komma till sin rätt genom en reglering som gör skillnad mellan ett beslut att häva ett beslag och åtgärden att faktiskt lämna ut den beslagtagna egendomen. Med en sådan lösning skulle treveckorsfristen inte avse hävandet av beslaget utan utlämnandet av egendomen. Detta skulle få till följd att man – med bibehållande av principen om de straffprocessuella tvångsmedlens koppling till förundersökningsförfarandet – samtidigt kunde såväl besluta att lägga ned förundersökningen och häva beslaget som underrätta målsäganden om treveckorsfristen för utlämnande av egendomen. Polisens skyldighet att behålla egendomen under denna period kommer då att få karaktären av ett särskilt rättsligt institut skilt från de straffprocessuella tvångsmedlen.

Jag finner anledning att fästa Justitiedepartementets och justitieutskottets uppmärksamhet på den här behandlade frågan genom att dit överlämna kopior av detta beslut.

Övrigt

Som grund för beslutet den 23 februari 2000 att lägga ned förundersökningen i ärendet K93961-99 synes BB ha anfört att brott inte kunde styrkas.

Jag vill med anledning härav hänvisa till vad jag i ett tidigare beslut (JO 2000/01 s. 62) har anfört om möjligheterna för en polismyndighet att lägga ned en förundersökning med den motiveringen. Enligt min mening bör

beslutsmotiveringen ”brott kan ej styrkas” användas endast i de fall där det inte kan styrkas att den som är misstänkt för brottet verkligen har begått detta. Det skall alltså vara fråga om situationer där förundersökningsledaren på grundval av en värdering av föreliggande bevisning finner att man inte kan förvänta sig en fällande dom och därför beslutar att lägga ned förundersökningen eller att åtal inte skall väckas. Det får vidare anses följa av rättegångsbalkens fördelning av uppgifter mellan polis och åklagare att, sedan någon delgetts misstanke om brott, frågan om nedläggande av förundersökningen på grundval av en bevisvärdering skall överlämnas till åklagaren för beslut. Om det däremot inte kan klarläggas om något brott över huvud taget har begåtts eller det inte finns någon misstänkt, bör utredningen i stället avslutas t.ex. på den grunden att det inte kan antas att något brott som hör under allmänt åtal har förövats eller att spaningsuppslag saknas.

Såvitt framgår av utredningen har det inte funnits någon som varit skäligen misstänkt för brott i ärendet. Det har därför inte funnits något rättsligt hinder mot att nedlägningsbeslutet fattades av BB. Av vad som nyss har sagts följer emellertid att det borde ha anförts en annan grund för beslutet än att brott inte kunde styrkas.

Vad som kommit fram i övrigt motiverar inte någon åtgärd eller något uttalande från min sida.